

»TOTAL ARCHIVES« STRATEGIJA U TEORIJI I PRAKSI

Dražen Kušen*

UDK: 930.25

Dražen Kušen: »Total Archives« strategija u teoriji i praksi. Tehnični in vsebinski problemi klasičnega in elektronskega arhiviranja. Zbornik referatov z dopolnilnega izobraževanja, Maribor 8/2009, str. 105–117.

Izvirnik v hrvaščini, izvleček v hrvaščini in angleščini, povzetek v angleščini.

Pojam total archives označava strategiju upravljanja arhivskim gradivom i arhivskim djelovanjem. Njegov je izvor u kanadskoj arhivskoj teoriji i praksi. Hrvatska i slovenska arhivska teorija i praksa već više od pola stoljeća imaju slično temeljno usmjerenje. To podrazumijeva i višerazinsko kontekstualno vrednovanje arhivskoga gradiva od lokalne do globalne razine.

UDC: 930.25

Dražen Kušen: »Total Archives« Strategy in Theory and Practice. Technical and Field Related Problems of Traditional and Electronic Archiving. Conference Proceedings, Maribor 8/2009, pp. 105–117.

Original in Croatian, abstract in Croatian and English, summary in English.

The term *total archives* denotes a strategy of managing archives and archival activities. Its sources lie within the Canadian archival theory and practice. Croatian and Slovenian archival theory and practice has headed in a similar basic direction for more than half a century. This includes a multi-level contextual appraisal of archives from a local to the global level.

Ključne besede: total archives, arhivska teorija, arhivska praksa, upravljanje z gradivom, vrednotenje, provenienca, intraprovenienčni kontekst, ekstraprovenienčni kontekst.

POJAM TOTAL ARCHIVES I NJEGOVA PRIMJENA U ARHIVSKOJ TEORIJI I PRAKSI

U svjetskoj se arhivistici pojam *total archives* upotrebljava relativno kratko ali već označava određenu strategiju upravljanja zapisima i cjelovitoga dokumentiranja povijesnog razvitka nekoga naroda, područja ili države. Njegovo je ishodište kanadska arhivistička teorija i praksa koja svoje početke ima u 19. stoljeću, a razvija se tijekom 20. stoljeća. Sam termin *total archives*, kao koncept pristupa upravljanju arhivskom praksom, datira iz sedamdesetih godina 20. stoljeća,¹ a danas je usvojena strategija arhivske struke u Kanadi. Tim se pojmom željelo naglasiti prikupljanje arhivskoga gradiva širokoga spektra (ne samo gradivo uprave) uključujući projektnu dokumentaciju, karte, mikrofilmove i sve druge oblike zapisa koje možemo smatrati arhivskim gradivom u najširem smislu.²

* Mr. sc. Dražen Kušen, arhivist specijalist, Državni arhiv u Osijeku, K. Firingera 1, 31000 Osijek, Hrvatska.

¹ Millar, Laura, *Discharging our Debt: The Evolution of the total archives Concept in English Canada*. // *Archivaria* 46. URL: <http://journals.sfu.ca/archivar/index.php/archivaria/article> (2008-11-23).

² »†116 (Hayworth, Kent M., *The Voyage of RAD: From the Old World to the New.*, *Archivaria* 35 (Spring 1993), p. 56): *The concept is articulated as an 'attempt to document all aspects of historical development, seeking the records not just of officialdom or of a governing elite but of all segments of a community,' and 'combining official administrative records and related private files, architectural drawings, maps, microfilm, and other documentary forms all touching on the development of the organization or region. ...« [Citing Canadian Archives, Report to the Social Sciences and Humanities Research Council of Canada (Ottawa, 1980), pp. 63-64.]. « total archives: Pearce-Moses, Richard, *A Glossary of Archival and Records Terminology*. // *Society of American Archivists (SAA)*. URL: <http://www.archivists.org/glossary> (2008-11-19).*

U tome smislu se kanadski arhivisti oslanjaju na četiri principa: 1. arhivisti moraju dokumentirati povijest cjelokupnoga kanadskoga društva, a ne samo njegove elite; 2. arhivisti moraju preuzimati sve vrste arhivskoga gradiva, bez obzira o kojem se nosaču ili obliku zapisa radilo; 3. arhivisti moraju nadzirati cjelokupni životni ciklus zapisa od njihova nastanka do krajnjeg postupka; 4. arhivisti moraju stvarati arhivsku mrežu.³

Primjena tih principa je evidentna u *National Archives of Canada, Archives of Ontario*, kao i u pojedinim područnim i lokalnim arhivima u Kanadi.⁴ Stoga se može govoriti o sada već tradicionalnoj strategiji akvizicijske politike u odnosu na javno i privatno gradivo u Kanadi. Time se provodi kontinuirana politika sveobuhvatnog dokumentiranja povijesti kanadskoga društva.⁵

U objašnjavanju takve akvizicijske strategije taksativno se navode primjeri javnoga gradiva lokalnoga karaktera⁶ te privatnoga gradiva⁷ koji se uzimaju u obzir i čije se pozitivno arhivističko tretiranje smatra *total archives* strategijom.

Takva praksa poznata je i primjenjuje se u novije vrijeme i u nekim drugim arhivskim sustavima izvan Kanade, ali se u skladu sa svojim kanadskim teorijskim ishodištem također naziva *total archives* strategijom. Danas se primjenjuje i u Australiji. Ondje ju je najprije zagovarao Adrian Cunningham⁸ a onda je postala i jedna od strateških opcija Australskog arhivističkog društva.⁹

U hrvatskom jeziku je pojam *total archives* najbolje prevesti sintagmom *sveobuhvatni arhiv*. Ona bi označavala ono što se uvelike prepoznaje u našoj tradicionalnoj arhivskoj teoriji i praksi. To je strategija dokumentiranja povijesnog razvitka i svih područja života nacionalne i državne zajednice na bilo kojoj razini: prikupljanje svih vrsta arhivskoga gradiva, javnoga i privatnoga, gradiva službene administracije, gradiva koje nastaje u različitim javnim i privatnim ustanovama, gradiva koje nastaje u području gospodarstva, kao i odgovarajuće dokumentacije

³ »Canadian archives also adhere to the principle of total archives. A uniquely Canadian practice, total archives means that Canadian archives acquire and preserve historical materials in all medium or form from both public and private sources. Specifically, the total archives concept has four tenets: 1. archivists should document the history of all Canadian society, not just the elite; 2. archivists should acquire all kinds of archival materials regardless of their medium or form; 3. archivists should control the entire life cycle of records from their creation to disposition; and 4. archivists should create archival networks.« // Total archives. URL: <http://www.library.utoronto.ca/utarms/archives/fundamentals.html> (2008-11-23).

⁴ Usp. British Columbia Archival Information Network. URL: <http://aabc.bc.ca/aabc/bcguid4.html> (2008-11-26).

⁵ Usp. Total archives. URL: <http://aao.fis.utoronto.ca/aa/totalarchives.pdf> (2008-11-26).

⁶ »Examples of local public records include: municipal council minutes, by-laws and records of council; municipal council committee minutes and reports; municipal clerk's records (e.g. petitions); tax assessment rolls; land planning studies; maps and plans; cemetery lists; voters lists; school records; land records (e.g. instrument documents).« // Total archives. URL: <http://aao.fis.utoronto.ca/aa/totalarchives.pdf> (2008-11-26).

⁷ »Examples of private records include: private correspondence, research notes and manuscripts of local citizens; business records; Women's Institute Tweedsmuir Histories; records of health care institutions; records of charitable institutions and service clubs (e.g. Royal Canadian Legion branches); records of performing arts and cultural organizations; photographs and records of local photographers; local directories; fire insurance plans; local newspapers and records of media organizations; records of sports organizations; records of agricultural societies.« Total archives. URL: <http://aao.fis.utoronto.ca/aa/totalarchives.pdf> (2008-11-26).

⁸ Cunningham, Adrian, *Collecting Archives in the Next Millennium*. URL: http://www.nla.gov.au/nla/staffpaper/acunning7.html#OLE_LINK14 (2008-11-26).

⁹ »The ASA (Australian Society of Archivists) urges the ACT (Australian Capital Territory) to adopt the Canadian 'total archives' model which combines responsibility for managing both private and public records in one institution. In this way the ACT Archives will preserve the valuable cultural heritage of the ACT and become a resource for the whole community of the ACT.« Submission from the Australian Society of Archivists on the ACT Government Archives Project Issues and Options Paper URL: <http://www.archivists.org.au/submission-australian-society-archivists-act-government-archives-project-issues-and-options-paper> (2008-11-26).

osobnoga karaktera. Sve to, dakako, bez obzira na vrstu nosača i zapisa. Ona, također, istovremeno podrazumijeva proces vrednovanja stvaratelja i gradiva na svim razinama, a ono se na temelju dugogodišnje prakse redovito provodi i u Hrvatskoj¹⁰ i u Sloveniji.¹¹

OBLIKOVANJE ARHIVSKE PRAKSE U HRVATSKOJ I SLOVENIJI NA TRAGU *TOTAL ARCHIVES* STRATEGIJE

Arhivska je služba u Hrvatskoj i Sloveniji, kao i drugim zemljama bivše državne zajednice svojom strategijom i praksom već duže vrijeme na tragu strategije koju u kanadskoj arhivističkoj teoriji i praksi označava pojam *total archives*. To se može zaključiti već na temelju činjenice da je u našim zemljama sveobuhvatna briga za gradivo koje nastaje na određenom području povjerena pojedinom arhivu za područje njegove teritorijalne nadležnosti. Osim toga, hrvatska arhivska legislativa, nadzorna i akvizicijska politika, te praksa u sustavu arhivske službe Hrvatske ima puno zajedničkih elemenata upravo s takvom kanadskom arhivističkom teorijom i praksom. Stoga se može reći kako je strategija prikupljanja arhivskoga gradiva i sveobuhvatnog dokumentiranja povijesti zajednice, kako to definira pojam *total archives* u kanadskoj arhivističkoj teoriji i praksi, prisutna u kontinuitetu i u okvirima hrvatske arhivske teorije i prakse. Nakon demokratskih promjena i procesa privatizacije devedesetih godina 20. stoljeća ona tim više dobiva na značenju.

Ranija su razdoblja razvoja arhivskoga djelovanja u mnogim europskim zemljama bila na tragu služenja stvaratelju. Predmetni je stvaratelj uglavnom bila administracija javnoga sektora na državnoj, područnoj ili lokalnoj razini. Kada je 1984. godine objavljeno opsežno i vrijedno izdanje Arhivski fondovi i zbirke u SFRJ,¹² za svaku je republiku izdan poseban svezak u kojem se nalazi i pregled povijesnog razvoja arhivske službe na njezinom području, pa tako i za Hrvatsku¹³ i Sloveniju¹⁴. Takav povijesni pregled dobro ilustrira razvoj arhivske djelatnosti i ustanova od srednjeg vijeka do naših dana te naglašava njegove prekretnice.

Jedna od povijesnih prekretnica na ovim prostorima bilo je i stvaranje nove zajedničke jugoslavenske države nakon Drugog svjetskog rata. To je utjecalo na sve segmente života i djelovanja, pa tako i na arhivsku djelatnost. U prvom razdoblju nakon Drugog svjetskog rata arhivska je služba u novim okolnostima i novom povijesnom i geografskom kontekstu najprije intenzivno bila zauzeta oko preuzimanja, zapravo spašavanja, arhivskoga gradiva trajnoga karaktera, ili barem ostataka velikih količina upravne i druge arhivske dokumentacije razne provenijencije koja se do Drugog svjetskog rata u mnogome čuvala kod samih stvaratelja, a onda se nakon rata u prvi mah našla u rukama onih koji nisu bili dorasli povijesnom zadatku koji im je stjecajem okolnosti nametnut. Naime, zbog nestručnog i bahatog pristupa mnogih odgovornih osoba u ranim strukturama nove

¹⁰ Usp. Rubčić, Darko/ Prgin, Ivana, Vrednovanje stvaratelja javnog arhivskog gradiva. // Tehnični in vsebinski problemi klasičnega in elektronskega arhiviranja. Zbornik referatov z dopolnilnega izobraževanja, Maribor 6/2007, str. 366-370.

¹¹ Usp. Žumer, Vladimir, Makrovalorizacija arhivskega gradiva v Sloveniji. // Arhivi 31 (2008) št. 2, str. 307-326.

¹² Usp. Arhivski fondovi i zbirke u SFRJ. Savez Arhivskih radnika Jugoslavije, Beograd, 1984.

¹³ Usp. Kolanović, Josip, Arhivi u Socijalističkoj Republici Hrvatskoj. // Arhivski fondovi i zbirke u SFRJ; SR Hrvatska. Savez Arhivskih radnika Jugoslavije, Beograd, 1984., str. 11-37.

¹⁴ Usp. Klasinc, Peter, Arhivi u Socijalističkoj Republici Hrvatskoj. // Arhivski fondovi i zbirke u SFRJ; SR Slovenija. Savez Arhivskih radnika Jugoslavije, Beograd, 1984., str. 9-16.

socijalističke vlasti i sustava, mnogom arhivskome gradivu je danomice prijetila opasnost od uništenja.

Pod utjecajem svjetskih kretanja arhivske teorije i prakse, uvelike uvjetovana novim društveno-političkim okolnostima sa svim njihovim prednostima i manjkavostima, u zemljama nove poslijeratne Jugoslavije, pa tako i u Hrvatskoj i Sloveniji, počinje se provoditi jedinstvena akvizicijska politika i primjenjivati jedinstvene smjernice za obradu i opis arhivskoga gradiva.

Objavljivanjem Arhivske čitanke,¹⁵ koju je priredio Josip Buturac,¹⁶ započinje proces stručnog obrazovanja i osposobljavanja djelatnika u arhivskim ustanovama na području tadašnje zajedničke države. Na poticaj Savezne konferencije arhivista, održane u Beogradu od 10. do 12. svibnja 1949. godine, Državni arhiv u Zagrebu je objavio Arhivsku čitanku kao priručnik za obavljanje arhivske službe. Kao dugogodišnji poznavatelj arhivske problematike, stručnjak i znanstvenik, Josip Buturac je taj arhivski priručnik priredio kao kompilaciju stručnih članaka iz više knjiga i priručnika uglavnom inozemnih priznatih arhivskih stručnjaka.

Iz Predgovora i Uvoda u arhivistiku razvidna je već tada zacrtana smjernica koja implicite odražava strategiju oblikovanja *sveobuhvatnog arhiva*. Naime, slijed mnogih pogrešnih postupaka s arhivskim gradivom različitih stvaratelja i razina u prošlosti, njegovim namjernim i nenamjernim uništavanjem, novoustrojena organizirana arhivska služba je smatrala neophodnim da se putem organizirane nadzorne službe državnih arhiva provede strategija očuvanja arhivskoga gradiva svih provenijencija i na svim razinama koje će moći očuvati koliko toliko cjelovitu memoriju o povijesnom razvitku svih područja života zajednice, a ne samo o državnoj upravi i administraciji.¹⁷ Na tom je tragu već i Odluka nove vlasti o zaštiti kulturnih spomenika¹⁸ iz 1945. godine i Naredba o privremenom osiguranju arhiva, od 12. ožujka 1948. godine. Tako se, u ovoj potonjoj Naredbi u čl. 2. izrijekom navodi:

»Pod arhivima bivših državnih i samoupravnih ustanova razumijevaju se arhivi državnih nadležstava, banovinski, okružni, kotarski, gradski, općinski, sudski, školski i sl.; arhivi imovnih, zdravstvenih, školskih i crkvenih općina, zemljišnih i urbarijalnih zajednica i sl.«¹⁹

U istoj Naredbi se u čl. 3. donosi i daljnja specifikacija arhiva koja uključivo upućuje na oblikovanje takve skrbi za arhivsko gradivo koja obuhvaća široki spektar u smislu suvremene strategije *sveobuhvatnog arhiva*:

»Pod arhivima društava, udruženja i drugih pravnih osoba, kao i pojedinaca razumijevaju se arhivi prosvjetnih, naučnih, kulturnih, muzičkih, pjevačkih i drugih umjetničkih društava i sl.; arhivi zadruga, trgovačkih obrtničkih i drugih staleških

¹⁵ Buturac, Josip (prir.), *Arhivska čitanka*. Državni arhiv u Zagrebu, Zagreb, 1950.

¹⁶ Josip Buturac (1905-1993) bio je crkveni povjesničar, profesor crkvene povijesti na Katoličkom bogoslovnom fakultetu u Zagrebu, pastoralni djelatnik u Zagrebačkoj nadbiskupiji, istaknuti hrvatski kulturni djelatnik i viši arhivist u Državnom arhivu u Zagrebu. Usp. Buturac, Josip. // *Hrvatski leksikon*, sv. I. Naklada Leksikon d.o.o., Zagreb, 1996, str. 176.

¹⁷ Usp. Buturac, Josip (prir.), *Arhivska čitanka*, str. 16-18.

¹⁸ Usp. Isto, str. 159-160.

¹⁹ Naredba o privremenom osiguranju arhiva, *Službeni list* 25/1948. Vidi također: BUTURAC, Josip (prir.), *Arhivska čitanka*. str. 280; *Arhivi i arhivsko gradivo: zbirka pravnih propisa 1828. - 1997.* / priredio Marijan Rastić; kazalo izradio Jozo Ivanović, *Hrvatski državni arhiv, Zagreb, 1998.*, str. 85.

udruženja, banaka, poduzeća, tvornica; arhivi i spisi pojedinih istaknutih ličnosti i sl.«²⁰

U tome smislu se započela provoditi i dalje provodila politika nadzora, kao i akvizicijska politika na području Jugoslavije sve do demokratskih promjena i državnog osamostaljenja pojedinih dotadašnjih republika.

Usporedno je tekao i proces stvaranja osnovne strukture arhivske djelatnosti u poslijeratnoj jugoslavenskoj državnoj zajednici. Primarni je proces stvaranja mreže arhivskih ustanova započeo u drugoj polovici četrdesetih, a završio početkom šezdesetih godina 20. stoljeća. Daljnje je povremeno osnivanje novih ustanova u skladu s područnim potrebama nastavljeno do danas. Tako ustrojena mreža arhiva je i u Hrvatskoj²¹ i u Sloveniji praktično jedina redovna arhivska djelatnost koja ima svoju područnu i stvarnu nadležnost. Uz nju još jedino postoje pojedini specijalni ili privatni, korporacijski i vjerski arhivi. Ona, dakle, u organiziranom javnom arhivskom djelovanju predstavlja funkcionalni unikum. Stoga, bez obzira na pridjev »zemaljski« ili »državni« u njezinome nazivu, ona na istom prostoru zapravo ima višerazinski karakter: državni, regionalni i lokalni, a njezina organizirana briga koju poduzima usmjerena je na arhivsko gradivo bilo koje provenijencije, kao kompleksnu memoriju naroda i države. Takva kompleksna briga podrazumijevala je i podrazumijeva također sve ono što u razvojnom i oblikovnom smislu treba poduzimati kako bi arhivi i njihovi djelatnici na što bolji i prikladniji način ispunili ulogu koju imaju i ostvarili učinak koji se od njih očekuje.²²

Paralelni procesi razvijanja arhivske teorije i prakse te oblikovanja mreže arhivskih ustanova provedeni su u skladu sa saveznim i republičkim zakonima i njihovim provedbenim propisima.

Kao prvi arhivski zakon na saveznoj razini donesen je 1950. godine *Opći zakon o državnim arhivima*,²³ a 1964. godine donosi se novi *Opći zakon o arhivskoj građi*.²⁴ Međutim, djelovanje arhivske službe u pojedinim republikama bilo je regulirano i republičkim zakonima i provedbenim propisima. U Hrvatskoj je posljednji republički *Zakon o zaštiti arhivske građe i arhivima*²⁵ iz 1978. godine doživio svoje izmjene i dopune²⁶ 1986. godine, a na snazi je bio i nakon demokratskih promjena i osamostaljenja Republike Hrvatske, sve do donošenja novoga *Zakona o arhivskom gradivu i arhivima* 1997. godine.²⁷

Na temelju tako izgrađene arhivske teorije i prakse, Arhivska je služba danas i u Hrvatskoj i u Sloveniji ustrojena kao mreža područnih arhiva kojim su na čelu

²⁰ Naredba o privremenom osiguranju arhiva, *Službeni list* 25/1948. Vidi također: BUTURAC, Josip (prir.), *Arhivska čitanka*. str. 280; *Arhivi i arhivsko gradivo: zbirka pravnih propisa 1828. - 1997.* / priredio Marijan Rastić; kazalo izradio Jozo Ivanović, *Hrvatski državni arhiv, Zagreb, 1998.*, str. 85.

²¹ U Hrvatskoj su najprije do 1990. godine djelovali pod nazivom *Historijskih arhiva*, potom do donošenja novog *Zakona 1997. godine pod nazivom Povijesnih arhiva*, a otada do danas djeluju pod nazivom *Državnih arhiva s definiranom teritorijalnom i stvarnom nadležnošću u skladu sa Zakonom o arhivskom gradivu i arhivima* (NN 105/97).

²² Usp. Kušen, Dražen, *Arhivi i mogućnost njihova udjela u odgoju za društveno-povijesnu odgovornost, 2005.* // URL: <http://www.had-info.hr/dubrovnik2005/Referat%20Kušen.pdf> (2008-11-23).

²³ Usp. *Opći zakon o državnim arhivima*, SL, 12/1950; Vidi također: *Arhivi i arhivsko gradivo*, str. 88-91.

²⁴ Usp. *Općem zakonu o arhivskoj građi*, SL, 48/1964; Vidi također: *Arhivi i arhivsko gradivo*, str. 147-158.

²⁵ Usp. *Zakon o zaštiti arhivske građe i arhivima*, NN, 25/1978; Vidi također: *Arhivi i arhivsko gradivo*, str. 212-230.

²⁶ Usp. *Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o zaštiti arhivske građe i arhivima*, NN, 47/1986; Vidi također: *Arhivi i arhivsko gradivo*, str. 298.

²⁷ Usp. *Zakon o arhivskom gradivu i arhivima*, NN 105/1997; Vidi također: *Arhivi i arhivsko gradivo*, str. 333-353.

središnje nacionalne arhivske institucije.²⁸ Tako oblikovana arhivska služba podrazumijeva da su to arhivi općega tipa koji prikupljaju, obrađuju i daju na korištenje gradivo svih stvaratelja koje može dokumentirati život i povijesni razvoj područja koje dotični arhiv svojom teritorijalnom nadležnošću pokriva. Prema klasifikaciji koja je korištena kod publikacije Arhivskih fondova i zbirke iz 1984. godine, gradivo je bilo razvrstano u sljedeće skupine:

- A. Arhivski fondovi državnih organa, ustanova, organizacija i drugih institucija
 - 1. Uprava i javne službe
 - 2. Pravosuđe
 - 3. Vojne jedinice, ustanove i organizacije
 - 4. Prosvjetne kulturne i znanstvene ustanove
 - 5. Socijalne i zdravstvene ustanove
 - 6. Gospodarstvo i bankarstvo
 - 7. Društveno-političke organizacije, društva i udruženja
 - 8. Vjerske zajednice
 - 9. Ostalo
- B. Obiteljski i osobni arhivski fondovi
- C. Zbirke

Promatrajući razvoj arhivske službe i njezino djelovanje u Hrvatskoj i Sloveniji u drugoj polovici 20. i početkom 21. stoljeća,²⁹ može se zaključiti kako su stanje i potrebe uvjetovali takvo usmjeravanje djelovanja i takvu sveobuhvatnu brigu za arhivsko gradivo različite provenijencije, da je u praksi prepoznatljiva kontura upravo one ideje koja se može definirati *total archives* strategijom. Naime, na regionalnom planu sveobuhvatna briga za gradivo koje nastaje na određenom području povjerena je pojedinom područnom arhivu za područje njegove teritorijalne nadležnosti. S druge strane, na nacionalnom planu ista je sveobuhvatna briga, ali za gradivo od nacionalnog značenja, povjerena središnjem nacionalnom arhivu. Stoga se može reći kako je strategija prikupljanja arhivskoga gradiva i dokumentiranja povijesti zajednice na sveobuhvatan način, kako to definira upravo pojam *total archives* u kanadskoj arhivističkoj teoriji i praksi, prisutna u kontinuitetu i u okvirima arhivske teorije i prakse na ovim prostorima već preko pola stoljeća.

Tradicionalna i suvremena briga za arhivsku baštinu sveobuhvatna je i s obzirom na stvaratelje i s obzirom na imatelje arhivskoga gradiva. Napredak kontinuiteta te brige uočljiv je u hrvatskim okvirima na temelju usporedbe broja i stanja evidentiranih arhivskih fondova i zbirke u različitim razdobljima, onog zabilježenog u izdanju *Arhivskih fondova i zbirke u SFRJ za SR Hrvatsku* iz 1984. godine³⁰ i novog zabilježenog u *Pregledu arhivskih fondova i zbirke Republike Hrvatske* objavljenom

²⁸ Danas je u sustavu organizirane arhivske službe državnih arhiva u Hrvatskoj, osim Hrvatskog državnog arhiva kao matične ustanove, još 18 područnih državnih arhiva koji su ravnomjerno raspoređeni po Hrvatskoj (gotovo redovito u sjedištima županija): Bjelovar, Dubrovnik, Gospić, Karlovac, Križevci, Osijek, Pazin, Rijeka, Sisak, Slavonski Brod, Split, Šibenik, Štrigova, Varaždin, Virovitica, Vukovar, Zadar i Zagreb.

²⁹ Za Hrvatsku vidi: Čosić, Stjepan, *Arhivska služba u Republici Hrvatskoj. // Pregled arhivskih fondova i zbirke Republike Hrvatske, Hrvatski državni arhiv, Zagreb, 2006., str. XVII-XXVI.*

³⁰ *Usp. Arhivski fondovi i zbirke u SFRJ; SR Hrvatska.*

2006. godine.³¹ Slično je i s usporedbom istovrsnoga stanja i napretka u slovenskim okvirima, onoga zabilježenog u izdanju *Arhivskih fondova i zbirki u SFRJ za SR Sloveniju*, iz 1984. godine³² i onoga koje je evidentno kroz podatke koji se mogu naći na web stranicama i u izdanjima pojedinih arhiva u Sloveniji.³³ Iz svega je razvidno kako je i hrvatska i slovenska arhivska služba, primjereno stvarnom stanju, potrebama i mogućnostima, nastojala razvijati vlastitu teoriju i praksu i oblikovati vlastitu strategiju djelovanja. Ona je, između ostaloga vidljiva i iz aktualnoga klasifikacijskog sustava kojim se razvrstavaju arhivski fondovi i zbirke u Hrvatskoj i u Sloveniji danas.

1. Tablica klasifikacijskih sustava arhivskih fondova i zbirki u Hrvatskoj i Sloveniji danas.

KLASIFIKACIJSKI SUSTAVI ARHIVSKIH FONDOVA I ZBIRKI			
U HRVATSKOJ DANAS		U SLOVENIJI DANAS	
A.	Uprava i javne službe	A.	Uprava
B.	Pravosuđe	B.	Pravosudje
C.	Vojne jedinice, ustanove i organizacije	C.	Vojaštvo, orožništvo in policija
D.	Odgoy i obrazovanje	D.	Gospodarstvo in bančništvo
E.	Kultura, znanost i informiranje	E.	Vzgoja in izobraževanje
F.	Zdravstvo i socijalne ustanove	F.	Kultura, znanost, šport in informiranje
G.	Gospodarstvo i bankarstvo	G.	Zdravstvo in sociala
H.	Političke stranke, društveno-političke organizacije i sindikati	H.	Politične stranke, družbenopolitične organizacije in sindikati
I.	Društva, udruge, udruženja	I.	Društva in družbene organizacije
J.	Vjerske ustanove	J.	Verstvo
K.	Vlastelinski, obiteljski i osobni arhivski fondovi	K.	Zemljiška gospostva
L.	Zbirke izvornoga arhivskoga gradiva	L.	Osebni in rodbinski fondi
M.	Zbirke dopunskih preslika arhivskoga gradiva	M.	Arhivske zbirke (izvirno arhivsko gradivo)
N.	Filmski zapisi	N.	Zbirke reprodukcij (kopij) arhivskega gradiva
O.	Zvučni zapisi		

VIŠERAZINSKA KONTEKSTUALNA VRIJEDNOST ARHIVSKOGA GRADIVA

Ustrojbene i organizacijske jedinice, različite ustanove i druge pravne i fizičke osobe svojim djelovanjem stvaraju arhivsko gradivo. U tom gradivu su primarno sadržane informacije o samome stvaratelju, njegovom djelovanju i provenijencijskom

³¹ Usp. Pregled arhivskih fondova i zbirki Republike Hrvatske, Hrvatski državni arhiv, Zagreb, 2006.

³² Usp. Arhivski fondovi i zbirke u SFRJ; SR Slovenija.

³³ Usp. URL: <http://www.arhiv.gov.si/fileadmin/arhiv.gov.si/pageuploads/vodnik/vod11.pdf> (2008-1-14).

kontekstu gradiva. No, sekundarno, ono obično sadrži i druge informacije koje govore o širem društvenom kontekstu.

U tome smislu, svaki segment arhivske baštine ima svoju vrijednost kao jedan od elemenata koji tvore mozaik ukupne memorije društvene zajednice od lokalne do globalne razine.

Vrijednost arhivskoga gradiva bilo koje provenijencije može se, dakle, promatrati unutar vlastitoga provenijencijskoga konteksta i izvan njega. Tako kod arhivskoga gradiva bilo koje provenijencije možemo govoriti o dva paralelna konteksta njegova vrednovanja i značenja. Naime, s obzirom na informacijski karakter arhivskoga gradiva treba napomenuti da informacije sadržane u gradivu imaju dvostruko značenje.

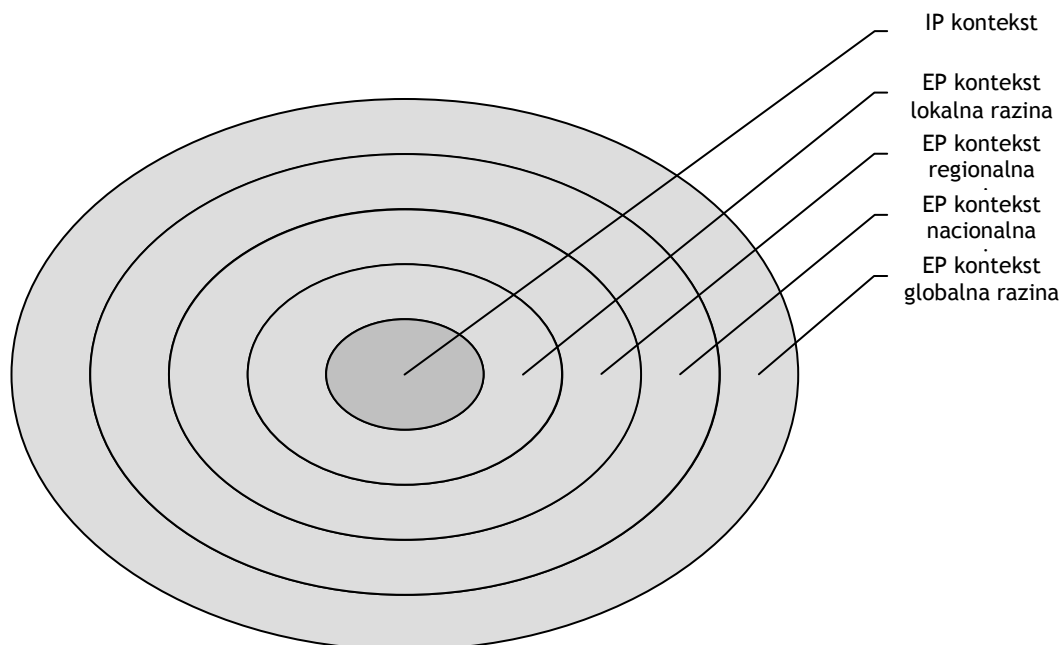
Ponajprije one imaju značenje za kontekst same provenijencije (samoga stvaratelja i njegovoga provenijencijskog okruženja) jer za vlastite potrebe čuvaju i omogućuju daljnje korištenje podataka o vlastitom identitetu, postojanju i djelovanju. S druge strane, te iste informacije, promatrane izvan konteksta provenijencije (samoga stvaratelja i njegovoga provenijencijskog okruženja), omogućuju odražavanje vlastite slike i korištenje vlastitih informacija u širem kontekstu svoga postojanja i djelovanja.

To gradivo time postaje neizostavni dio mozaika ukupne memorije društva. Stoga bismo mogli govoriti i o dva nova pojma kojima možemo definirati kontekst vrednovanja i značenja arhivskoga gradiva: *intraprovenijencijski kontekst* i *ekstraprovenijencijski kontekst*. Ovaj posljednji (*ekstraprovenijencijski*) se širi u obliku koncentričnih krugova od lokalne, preko regionalne i nacionalne, do globalne razine. *Intraprovenijencijski kontekst* čini sam stvaratelj u svom uskom provenijencijskom okruženju.

Ekstraprovenijencijski kontekst čini sveukupno društveno, političko, gospodarsko i kulturno okruženje dotičnoga stvaratelja čiji segmenti gradiva mogu imati značenje u širem kontekstu od lokalne do globalne razine.³⁴

³⁴ Usp. Kušen, Dražen, *Nacionalne i međunarodne osnove za zaštitu arhivske baštine crkava i vjerskih zajednica // Arhivska praksa 11/2008. Međunarodno arhivsko savjetovanje u Tuzli 9. i 10. listopada 2008.*, Tuzla : Društvo arhivskih zaposlenika Tuzlanskog kantona, Arhiv Tuzlanskog kantona, 2008. Str. 169-170.

2. Dijagram s prikazom odnosa intraprovenijencijskog (IP) i ekstraprovenijencijskog (EP) konteksta.

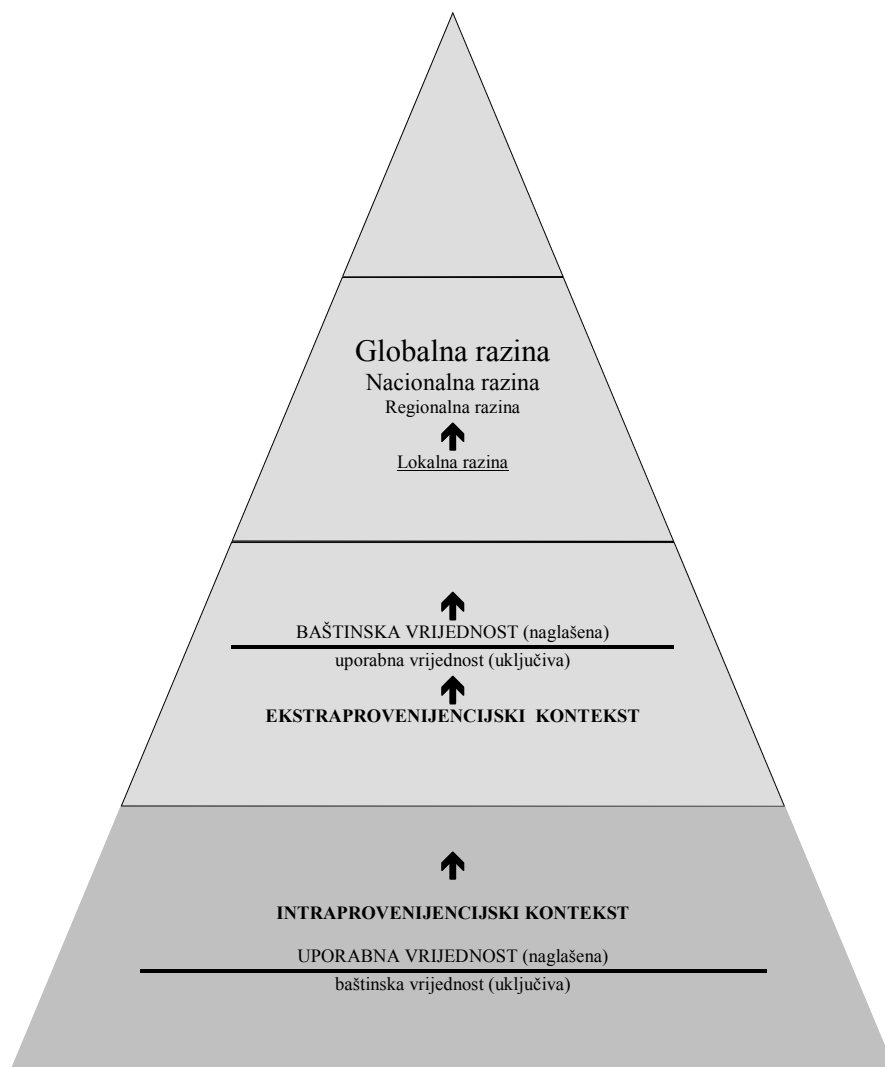

U jednom i drugom kontekstu, *intraprovenijencijskom* i *ekstraprovenijencijskom*, arhivsko gradivo ima dvostruku funkcionalnu vrijednost: uporabnu (usualnu) i baštinsku (hereditalnu). Ipak, razlika je u naglasku koji se stavlja u funkcionalnom vrednovanju gradiva.

Dok je u *intraprovenijencijskom* kontekstu naglasak na uporabnoj vrijednosti gradiva, u *ekstraprovenijencijskom* kontekstu je naglasak na baštinskoj vrijednosti toga gradiva. Ona se osobito naglašava u nacionalnim okvirima svake pojedine države.

Kao princip jedinstva koji će na vrhu vertikale ujediniti različite interese u jedan opći interes vrednovanja, značenja i zaštite, pojavljuje se koncept svjetske kulturne baštine koji je bio polazište Haške konvencije iz 1954. godine, a koji i danas zahtijeva kontinuirani zaštitnički pristup kulturnim dobrima svakoga pojedinog naroda i države.

3. Dijagram s prikazom odnosa višerazinske kontekstualne vrijednosti arhivskoga gradiva.

Iako se oblik arhivske službe i organizacija djelovanja arhivskih ustanova razlikuje od države do države, on je uvijek usko povezan s ulogom i značenjem arhivskoga gradiva u društvenom životu. Povijesno je to bilo od dokumenata važnih za dokazivanje prava, povlastica i obveza, preko opsluživanja sustava uprave i administracije do brižnog odabiranja arhivskoga gradiva kao izvora od trajnoga značenja za znanstvena istraživanja.³⁵ U svim je tim razvojnim etapama arhivsko gradivo uvijek imalo primarno utilitarnu funkciju. Međutim, u svijesti suvremenoga čovjeka, uvelike oblikovanoj prednostima i nedostacima globalnoga pristupa svijetu i povijesti, arhivsko gradivo dobiva novu globalnu hereditarnu dimenziju. Tako se i ono počinje percipirati kao dio vrijedne svjetske kulturne baštine na svim razinama, od

³⁵ Usp. Stulli, Bernard, *Arhivi. Pojam i uloga arhiva. // Priručnik iz arhivistike, Savez društava arhivskih radnika Jugoslavije, Zagreb, 1977., str. 14-16. Vidi također: STULLI, Bernard, Arhivistika i arhivska služba. Studije i prilozi. Hrvatski državni arhiv, Zagreb, 1997., str. 337-349.*

globalne do lokalne. Ključnu ulogu u stvaranju takve percepcije na globalnom planu imala su zajednički koordinirana nastojanja Međunarodnog arhivskog vijeća i UNESCO-a koja su započela 1975. godine i intenzivno nastavljena do danas. Ona su uvelike usmjerena na zaštitu, povrat i razmjenu arhivske baštine koja je bila predmet međunarodnih sporova u 20. stoljeću.³⁶

Percipiranje arhivskoga gradiva kao dijela ukupne svjetske kulturne baštine (hereditalno) podrazumijeva sve one razvojne inačice tradicionalnoga utilitarnog tretiranja arhivskoga gradiva, ali istovremeno, čak i bez posebne definicije i naglaska, također podrazumijeva i sadržaj i značenje *total archives* strategije. Ona, naime, preporučuje sveobuhvatno dokumentiranje povijesnog razvitka i svih područja života jedne zajednice i želi takav sveobuhvatni trag jednoga vremena očuvati i prenijeti budućim generacijama kao vrijednu duhovnu i materijalnu baštinu. Razmjenom pojedinačnih iskustava i znanja na međunarodnom planu, radala se također ideja o mogućim jedinstvenim međunarodnim smjernicama koje bi pomogle prožimanju arhivskih teorija i ujednačavanju arhivske prakse u različitim zemljama i krajevima svijeta. Tome procesu uvelike pridonosi djelovanje Međunarodnog arhivskog vijeća.³⁷

ZAKLJUČAK

U redovitom djelovanju sustava arhiva kako su oni koncipirani i u Hrvatskoj i u Sloveniji prepoznaju se danas dva lica jedne te iste ustanove. Jedno je lice okrenuto prošlosti, a drugo budućnosti, jednako u djelovanju vanjske službe arhiva, kao i u nastojanjima sustava stručne obrade, zaštite, čuvanja i korištenja arhivskoga gradiva unutar arhiva.³⁸ Strategija našega arhivskoga djelovanja je tako i bez konkretne poveznice bila i ostala bliska onoj koja je definirana pojmom *total archives* strategije. Uspoređujući principe *total archives* strategije s našom arhivskom teorijom i praksom vidimo temeljno podudaranje usmjerenja arhivskoga djelovanja. Definirani klasifikacijski sustavi za arhivske fondove i zbirke u Hrvatskoj i Sloveniji apsorbiraju prvi princip *total archives* strategije »arhivisti moraju dokumentirati povijest cjelokupnoga kanadskoga društva, a ne samo njegove elite«. Sva naša nastojanja, rasprave, skupovi i obrazovanje u vezi sa tradicionalnim i suvremenim oblicima medija i zapisa apsorbiraju drugi princip »arhivisti moraju preuzimati sve vrste arhivskoga gradiva, bez obzira o kojem se nosaču ili obliku zapisa radilo«. Oblik djelovanja i nastojanje naših odjela za nadzor i zaštitu gradiva izvan arhiva (vanjskih službi) u pogledu nastajanja, vrednovanja, odabiranja i izlučivanja gradiva te akvizicijske politike arhiva, apsorbiraju treći princip »arhivisti moraju nadzirati cjelokupni životni ciklus zapisa od njihova nastanka do krajnjeg postupka«. Povezanost arhiva u našim državama u jedinstvene mreže koje objedinjuju arhivske postupke od lokalne do nacionalne razine apsorbiraju i četvrti princip *total archives* strategije »arhivisti moraju stvarati arhivsku mrežu«.

³⁶ Usp. Stulli, Bernard, *Arhivistika i arhivska služba*, str. 337-349.

³⁷ *Međunarodno arhivsko vijeće (International Council on Archives) je organizacija koju je 1948. godine u Parizu osnovala mala skupina arhivskih stručnjaka iz Amerike i Europe, a danas u svom članstvu okuplja više od 1400 ustanova iz 190 zemalja raznih krajeva svijeta, te više od 200 arhivista i djelatnika u pismohranama kao individualnih članova. To je asocijacija koja okuplja nacionalne arhive, stručna udruženja arhivista, regionalne i lokalne arhive kao i arhive drugih organizacija ili pojedinaca, te individualne članove. Osnovna zadaća organizacije usmjerena je na promicanje zaštite, razvoja i korištenja svjetske arhivske baštine. // ICA - International Council on Archives: ICA History - Early Beginnings. URL: <http://www.ica.org> (2008-11-30).*

³⁸ Usp. Kolanović, Josip, *Okrenutost arhiva prošlosti i budućnosti. Grada i prilozi za povijest Dalmacije*, 18 (2002), Državni arhiv u Splitu, Split, 2002, str. 22.

Pred arhivskom je strukom u svakom prostoru i vremenu, pa tako i u našim državama danas, zadatak upravljanja arhivskim gradivom i djelovanjem. Taj se zadatak odnosi jednako i na gradivo u nastajanju i na gradivo u arhivima, na ono u regionalnim i na ono u nacionalnim okvirima, na ono u javnom i na ono u privatnom sektoru.

Bogato iskustvo tradicije i nove suvremene spoznaje, a nadasve sve brojnija pitanja i nedoumice s novim vrstama zapisa i medija, zahtijevaju da strategija upravljanja arhivskim gradivom bude jedinstvena. Štoviše, jedinstvena strategija upravljanja arhivskim gradivom čini se kao *conditio sine qua non* za stvaranje *sveobuhvatnog arhiva* u nacionalnim i međunarodnim okvirima.

IZVORI I LITERATURA

- *Arhivi i arhivsko gradivo: zbirka pravnih propisa 1828.-1997. / priredio Marijan Rastić; kazalo izradio Jozo Ivanović, Hrvatski državni arhiv, Zagreb, 1998.*
- *Arhivski fondovi i zbirke u SFRJ; SR Hrvatska. Savez Arhivskih radnika Jugoslavije, Beograd, 1984.*
- *Arhivski fondovi i zbirke u SFRJ; SR Slovenija. Savez Arhivskih radnika Jugoslavije, Beograd, 1984.*
- *Buturac, Josip (prir.), Arhivska čitanka. Državni arhiv u Zagrebu, Zagreb, 1950.*
- *Ćosić, Stjepan, Arhivska služba u Republici Hrvatskoj. // Pregled arhivskih fondova i zbirke Republike Hrvatske, Hrvatski državni arhiv, Zagreb, 2006., str. XVII-XXVI.*
- *Hayworth, Kent M. The Voyage of RAD: From the Old World to the New., Archivaria 35 (Spring 1993), str. 55-63.*
- *Hrvatski leksikon, sv. I. Naklada Leksikon d.o.o., Zagreb, 1996.*
- *Klasinc, Peter, Arhivi u Socijalističkoj Republici Hrvatskoj. // Arhivski fondovi i zbirke u SFRJ; SR Slovenija. Savez Arhivskih radnika Jugoslavije, Beograd, 1984., str. 9-16.*
- *Kolanović, Josip, Arhivi u Socijalističkoj Republici Hrvatskoj. // Arhivski fondovi i zbirke u SFRJ; SR Hrvatska. Savez Arhivskih radnika Jugoslavije, Beograd, 1984., str. 11-37.*
- *Kolanović, Josip, Okrenutost arhiva prošlosti i budućnosti. Građa i prilozi za povijest Dalmacije, 18 (2002), Državni arhiv u Splitu, Split, 2002, str. 22.*
- *Kušen, Dražen, Nacionalne i međunarodne osnove za zaštitu arhivske baštine crkava i vjerskih zajednica // Arhivska praksa 11/2008. Međunarodno arhivsko savjetovanje u Tuzli 9. i 10. listopada 2008., Tuzla : Društvo arhivskih zaposlenika Tuzlanskog kantona, Arhiv Tuzlanskog kantona, 2008. Str. 168-182.*
- *Opći zakon o arhivskoj građi, SL, 48/1964.*
- *Opći zakon o državnim arhivima, SL, 12/1950.*
- *Pregled arhivskih fondova i zbirke Republike Hrvatske, Hrvatski državni arhiv, Zagreb, 2006.*
- *Priručnik iz arhivistike, Savez društava arhivskih radnika Jugoslavije, Zagreb, 1977.*
- *Rubčić, Darko/ Prgin, Ivana, Vrednovanje stvaratelja javnog arhivskog gradiva. // Tehnični in vsebinski problemi klasičnega in elektronskega arhiviranja. Zbornik referatov z dopolnilnega izobraževanja, Maribor 6/2007, str. 366-370.*
- *Stulli, Bernard, Arhivi. Pojam i uloga arhiva. // Priručnik iz arhivistike, Savez društava arhivskih radnika Jugoslavije, Zagreb, 1977., str. 14-16.*
- *Stulli, Bernard, Arhivistika i arhivska služba. Studije i prilozi. Hrvatski državni arhiv, Zagreb, 1997.*
- *Zakon o arhivskom gradivu i arhivima, NN 105/1997.*
- *Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o zaštiti arhivske građe i arhivima, NN, 47/1986.*
- *Zakon o zaštiti arhivske građe i arhivima, NN, 25/1978.*
- *Žumer, Vladimir, Makrovalorizacija arhivskega gradiva v Sloveniji. // Arhivi 31 (2008) št. 2, str. 307-326.*

ELEKTRONIČKI IZVORI

- Arhiv Republike Slovenije. URL: <http://www.arhiv.gov.si/fileadmin/arhiv.gov.si/pageuploads/vodnik/vod11.pdf> (2008-1-14).
- Australian Society of Archivists. »The ASA (Australian Society of Archivists) urges the ACT (Australian Capital Territory) to adopt the Canadian ' total archives' model which combines responsibility for managing both private and public records in one institution. In this way the ACT Archives will preserve the valuable cultural heritage of the ACT and become a resource for the whole community of the ACT.« Submission from the Australian Society of Archivists on the ACT Government Archives Project Issues and Options Paper URL: <http://www.archivists.org.au/submission-australian-society-archivists-act-government-archives-project-issues-and-options-paper> (2008-11-26).
- British Columbia Archival Information Network. URL: <http://aabc.bc.ca/aabc/bcguid4.html> (2008-11-26).
- Cunningham, Adrian, *Collecting Archives in the Next Millenium*. URL: http://www.nla.gov.au/nla/staffpaper/acunning7.html#OLE_LINK14 (2008-11-26).
- International Council on Archives: ICA History - Early Beginnings. URL: <http://www.ica.org> (2008-11-30).
- Kušen, Dražen, *Arhivi i mogućnost njihova udjela u odgoju za društveno-povijesnu odgovornost*, 2005. // URL: <http://www.had-info.hr/dubrovnik2005/Referat%20Kušen.pdf> (2008-11-23).
- Millar, Laura, *Discharging our Debt: The Evolution of the total archives Concept in English Canada*. // *Archivaria* 46. URL: <http://journals.sfu.ca/archivar/index.php/archivaria/article> (2008-11-23).
- Pearce-Moses, Richard, *A Glossary of Archival and Records Terminology*. // *Society of American Archivists (SAA)*. URL: <http://www.archivists.org/glossary> (2008-11-19).
- *Society of American Archivists, A Glossary of Archival and Records Terminology*. URL: <http://www.archivists.org/glossary> (2008-11-26).
- *Total archives*. URL: <http://aao.fis.utoronto.ca/aa/totalarchives.pdf> (2008-11-26).
- *UTARMS - University of Toronto Archives & Records Management Services, Total archives*. URL: <http://www.library.utoronto.ca/utarms/archives/fundamentals.html> (2008-11-23).

SUMMARY

TOTAL ARCHIVES STRATEGY IN THEORY AND PRACTICE

The paper interprets the term *total archives*, gives its theoretical explanation and possibilities of its practical implementation in the Canadian theory and practice, which is highly valued in the world. Its distinctive feature is reviewed as positive because of its value and significance for the preservation of memory totality of a community or a region. Croatian and Slovenian archival theory and practice has headed in a similar basic direction for more than half a century. More than half a century ago, archival theory and practice in this region was developed independently from other models. Nevertheless, by comparing the principles of *total archives* strategy with the archival theory and practice in this region, one can notice the basic correspondence of basic archival activities. Implementation of this strategy extends the range and increases the volume of archives, which become an object of interest to archival profession. Thus, the paper emphasizes the importance of multi-level contextual appraisal of archives in its *intra-provenancial* and *extra-provenancial* context. *Intra-provenancial* context consists of a creator in its narrow provenancial environment. *Extra-provenancial* context consists of aggregate social, political, economical and cultural environment of the creator. Some of the records could be significant in a broader context from a local to the global level. The perception of archives as being a part of the world heritage also includes both contents and meaning of *total archives* strategy. In fact, it recommends a wide documentation of historical development and all the areas of a community's life, and as such a wide trail of a certain time period attempts to preserve and convey to the generations to come valuable material and non-material heritage.